

JURGA SADAUSKIENĖ

Nauja etnomuzikologinė monografija: šiuolaikiškai apie tradiciją, globaliai apie bendruomeniškumą, profesionaliai apie mėgėjiškumą

Aušra Žičkienė, *Savaiminė daina: nežymus būvis, tradicinės struktūros, vietinės reikšmės, globali raiška*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2019. – 352 p., ISBN 978-609-425-276-1

2020 m. pradžioje pasirodė etnomuzikologės Aušros Žičkienės monografija *Savaiminė daina: nežymus būvis, tradicinės struktūros, vietinės reikšmės, globali raiška*, kurią Lietuvos mokslo tarybai finansavus išleido Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas. Knygos autorė į monografiją sudėjo bene dešimtmečio asmeninius tyrinėjimus, skirtus XIX–XXI a. populiariajai dainai, religinei giesmei bei šiuolaikinei muzikinei elgsenai. Gana solidžios apimties darbe mokslininkė pateikė ne tik įdomios, iki šiol folkloristų netirtos medžiagos, bet ir išdėstė originalų požiūrį į lietuvių populiariąją dainą, atskleidė populiariosios melodikos sklaidos ypatumus bei atsekė ir įvardijo šiuolaikiniame dainų gyvavime tebeatpažįstamus folklorinės tradicijos bruožus. Už originalų darbą 2020 m. rugsėjį mokslininkei įteikta Vytauto Landsbergio vardo premija. Bet apie viską nuo pradžių.

Nesuklysiu teigdama, kad visuomenėje gyvuoja dvi folkloro ir liaudies dainos sampratos. Viena jų – liaudies daina yra mūsų kultūrinio paveldo dalis, būdinga mūsų baudžiavos laikų kaimui ir išreiškianti praėjusių šimtmečių žemdirbiškąją pasaulėžiūrą. Tai šiuo metu mokyklų vadovėliuose, daugelyje folkloro festivalių, etninių ugdymo programų vyraujanti nuostata, suformuluota dar XIX a. ir sovietmečiu įtvirtinta pagrindinėse folkloro studijose, apybraižose bei monografijose. Antroji samprata žymiai platesnė, itin išryškėjusi pastaraisiais dešimtmečiais folkloristų darbuose, tačiau menkliau tepasklidusi visuomenėje: liaudies daina yra populiarioji daina, kurią mėgsta, dainuoja, atsimena visuomenė

ar tam tikros jos grupės, kuri plinta kartojama, atlieka tam tikrą sociokultūrinį vaidmenį bendruomenėje ir daro įtaką tolesniam dainų kūrimo procesui. Atitinkamai ir viso folkloro samprata pirmuoju atveju apsiriboja praėjusių šimtmečių agrarinės visuomenės kūrybiniu paveldu, antruoju – apima ir šių dienų žodinių, rašytinių ar net internetinių kūrybinių vyksmą, jei tik jį įmanoma išprausti į kokius nors žanrinius rėmus ir įžvelgti jame atsikartojančias tendencijas.

1996 m. Lietuvių literatūros ir tautosakos institute įvykusi folkloristų konferencija „Tautosakos rūšys ir žanrai“¹ labai aiškiai parodė, kad senoji folkloro samprata palaipsniui užleidžia vietą naujai: folkloriniams žanrams buvo priskirti romansai, prisimintos talalinės, pradėta kalbėti apie vėlyvųjų dainų folkloriškumą, apie du visai skirtingus dainuojamosios tradicijos klodus: senąjį ir vėlyvąjį arba naująjį, kurio funkcionavimas vis labiau ryškėja nuo antrosios XIX a. pusės. Kiek vėliau viename iš straipsnių Vita Ivanauskaitė-Šeibutienė ankstesnę situaciją apibūdino taip:

lietuvių liaudies dainų rinkimo ir tyrinėjimo istorijoje yra susidariusi ryški opozicija tarp „senųjų“ ir „naujųjų“ dainų. Folkloristų darbuose daugiausia dėmesio skiriama senosioms dainoms, dažnai dar vadinamoms tradicinėmis, klasikinėmis etc. [...]. Vėlyvosios („naujoviškos“, „netradicinės“, „literatūrinės kilmės“) dainos buvo nutylimos, atidedamos į šalį kaip antrarūšė ar apskritai mažai kam tetinkanti medžiaga.²

Šios mokslininkų nuostatos XX–XXI a. sandūroje gana sparčiai ima keistis: vėlyvųjų dainų aptarimas pirmąkart įtraukiamas į Leonardo Saukos vadovėlių mokykloms *Lietuvių tautosaka*³, pasirodo nauji svarbūs liaudies dainos sampratai *Lietuvių liaudies dainyno* tomai – gamtos dainos (2000)⁴, dainos apie blaivybę (2002)⁵,

1 Konferencijos pranešimų pagrindų parengtas ir 1998 m. išleistas *Tautosakos darbų* t. 8 (15), kurio moksliniuose straipsniuose gerai matyti to laiko vertinimai ir pozicijos.

2 Vita Ivanauskaitė-Šeibutienė, „Daina amžių sandūroje. Tradicija ir naujovės“, *Tautosakos darbai*, t. 12 (19), 2000, p.154.

3 Leonardas Sauka, *Lietuvių tautosaka: vadovėlis aukštesniųjų klasių mokiniams*, Kaunas: Šviesa, 1998, 1999 (2 leid.), – 301 p.

4 *Lietuvių liaudies dainynas*, t. 15: *Dainos apie gamtą*, parengė Giedrius Dringelis, melodijas parengė Austė Nakienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2000. – 720 p.

5 *Lietuvių liaudies dainynas*, t. 16: *Humoristinės-didaktinės dainos: dainos apie girtuoklystę*, parengė Jurgita Ūsaitytė, melodijas parengė Jūratė Gudaitė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2002. – 904 p.

partizanų dainos (2009)⁶. Visos jos nebeprisiklauso senajam kultūriniam sluoksniui, kurio istorinę ribą paprastai siejame su XIX a. viduriu, visos išsiskiria nauja stilistika bei retorika, jų melodika neretai atneštinė. Mokslininkų pastangas įvertinti XIX–XX a. žodinėje tradicijoje vykstančius procesus matome ir įvairiuose teoriniuose darbuose, pvz., Jurga Sadauskienė monografijoje *Didaktinės lietuvių dainos: poetinių tradicijų sandūra XIX–XX a. pradžioje* tautinio atgimimo laikotarpio dainas traktuoja kaip literatūrinės kilmės folklorą ir įvardija jų adaptavimo žodinėje tradicijoje dėsniumus⁷, straipsnių rinkinyje *Folkloras ir gyvenimas* išsakomas kritiškas Stasio Skrodenio požiūris į sovietmečiu vyravusį neigiamą vėlyvųjų literatūrinių dainų vertinimą ir jų nepriskyrimo folklorinei tradicijai priežastis⁸. Neseniai pasirodžiusioje Austės Nakienės monografijoje apie folkloro įsitvirtinimą scenoje, chorų repertuaruose bei folklorizmo ir postfolkloro reiškinius miesto erdvėje kalbama kaip apie organišką senosios tradicijos tąsą⁹. Šie ir kiti pastarųjų metų darbai akivaizdžiai praplėtė senesnę liaudies dainos sampratą, artindami ją prie šių dienų populiariųjų dainų repertuaro. Natūralu, kad į dabartinės populiarios dainos gyvavimą Aušra Žičkienė ryžosi išsižiūrėti dar atidžiau. Jos tyrimų objektu tapo senųjų tradicinių liaudies dainos formų neįkvėpta, bet iš dalies jos funkcijas šiuolaikinėje kaimo ir miesto (ypač – miestelio) erdvėje atliekanti neprofesionali, neoficiali daina, kaip pabrėžia pati autorė, netelpanti nei į folklorizmo, nei į dainuojamosios poezijos apibrėžtis (p. 38). Kiek netikėta, kad tyrimo objektu buvo pasirinkti ne XX a. populiariausias žanras – romansai, ne dainuojamoji lyrika, taip mėgstama pripažintų ir pradedančiųjų muzikos kūrėjų, ne dabartinis užstalės repertuaras, vis nesulaukiantis atidesnio folkloristų dėmesio, o įvairūs himnai, studentų dainos, šiuolaikinės laidotuvių giesmės. Tačiau skaitant knygą nuostabos dėl tyrimo objekto pasirinkimo nebelieka: autorė sąmoningai tyrinėja tas žanrines dainų grupes, kurios yra svarbios

6 *Lietuvių liaudies dainynas*, t. 21: *Karinės-istorinės dainos*, kn. 6: *Partizanų dainos*, parengė Kostas Aleksynas, melodijas parengė Živilė Ramoškaitė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2009. – 801 p.

7 Plačiau žr. Jurga Sadauskienė. *Didaktinės lietuvių dainos: poetinių tradicijų sandūra XIX–XX a. pradžioje*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006, p. 109–204.

8 Plačiau žr. straipsnius „Liaudies daina: kelias ar kryžkelė“ ir „Prie tautosakos turtų“, in: Stasys Skrodenis. *Folkloras ir gyvenimas*, straipsnių rinkinys, Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2010.

9 Austė Nakienė. *Nuo tradicinės polifonijos iki polifoninės tradicijos: lietuvių muzikos kaita XX–XXI a.*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2016.

kaip bendruomenę telkiantys, jos tapatumą labiausiai išreiškiantys, kolektyvinį atlikimo momentą aktualizuojantys tekstai.

Savo tyrimo objektui apibrėžti Žičkienė pasirenka lietuvių folkloristikoje naujus *savaiminės* arba *nežymiosios dainos* terminus, norėdama tiriamąjį objektą atskirti nuo senojo klodo liaudies dainų ir kartu pabrėžti, kad tai ne profesionalūs, ne scenai, o būtent bendruomenės reikmėms skirti kūriniai, kurių atsiradimo poreikį diktuoja tam tikra žmonių grupė, pati atliekanti bei viešinanti šias dainas, neveikiant jokioms išorinėms komercinėms ar ideologinėms įtakoms:

Svarbiausia savaimingumo terpė yra gyvoji kultūra, dainuotinis kūrinių gyvavimo, kūrimo, įsisavinimo, perdavimo būdas įvairiose bendruomenėse. [...] Pasirinkus socialinį dainos gyvavimo kontekstą – nežymųjį, menkai pastebimą jo matmenį – ir aprašant atskirus gyvavimo bendruomenėse atvejus, atskleidžiama kūrinių cirkuliacijos, „vartojimo“ virtuvė – jų nuasmeninimo, nuolatinio perprasminimo, įtraukiant į bendrųjų kultūrinės patirtis, „atomizacijos“ (išsklaidymo motyvais, atskirais segmentais) ir naujo įsikūnijimo keičiantis kartoms procesai, folklorinio dainų įsigyvenimo kultūroje (taip pat ir šiuolaikinėje) apmatai. (P. 9)

Gausiais pavyzdžiais pagrįdžiama, kad šiandieniniam dainų atlikėjui-kūrėjui, ypač vyresnės kartos, yra labai svarbu turėti tokį artimų žmonių ratą telkiantį repertuarą, ir tai neabejotinai yra vienas iš visuomenės kūrybingumo argumentų, kartu ir dainos galios telkti bendruomenę įrodymų. Čia originaliai ir taikliai pasirenkamas dar vienas terminas – *muzikinės patirties garsovaizdis* (p. 40), kuriuo apibrėžiama žinomų tam tikrai bendruomenei ar grupei melodijų visuma, kuri, nepriklausomai nuo kilmės, amžiaus ar stiliaus bei profesionalumo, daro įtaką muzikiniam skoniui, teikia kūrybinių impulsų. Garsovaizdis, tiesiogiai įtakojantis neprofesionalią kūrybą, knygoje užima svarbią vietą.

Mokslininkė nuosekliai laikosi naujų metodologinių atramų, kurias randa šiuolaikiniuose folkloristų, tradicijos tyrėjų ir sociologų darbuose. Pasiremama Simonu Bronneriu, tradiciją ji apibrėžia labiau kaip mąstymo būdą nei istorinę duotybę, procesą ir socialines praktikas akcentuoja labiau nei žanrus (p. 24), tad ir daina tradicine ar folklorine laikoma ne dėl gyvavimo laiko ar terpės, bet todėl, „kad jos raiškos mechanizmas yra tradicijos gimimo laidas“ (p. 26). Kitaip sakant, naudojamosi tokia tradicijos samprata, kuri leidžia šiuolaikiniuose populiariosios kultūros procesuose atpažinti reiškinius, analogiškus folkloro gy-

vavimo dėsniams senojoje tradicinėje kultūroje, o pačią šiuolaikinę dainą, nors ir nedrąsiai, priskirti folklorinei tradicijai.

Knygą sudaro kelios dalys, kuriose vis nauju rakursu gvildenami šiuolaikinės dainų tradicijos aspektai. Skyriuje „Dainų kultūra: laiko tėkmė ir pokyčiai“ autorė imasi aiškinti, kuo naujojo klodo dainų pasaulėžiūra skiriasi nuo senųjų. Išryškina dvi dominantės: senoji daina – tai vietinė, vietoje gimusi daina, naujoji – prisigėrusi įvairiausių atneštinių įtakų; pirmojoje lyrinis subjektas jaučiasi kaip vietos ir bendruomenės narys, antrojoje jis – modernių laikų individualistas. Matant šiuos skirtumus, autorės mintis vis dėlto krypsta link pasikartojančių dėsnų: nepaisant naujųjų dainų hibridinės prigimties ir individualistinės pasaulėžiūros, jos laikomos tekstais, kurie šiuo metu naudojami atlikėjų asmeniniam vietoj tapatumui sustiprinti, nes daugumoje jų skamba tėviškės, namų motyvai. Kitoje dalyje „Savaiminės lietuvių dainų kūrybos metmenys“ Žičkienė siekia parodyti neprofesionalų sukurtas dainas kaip „integralų šiuolaikinės kultūros reiškinį ir pagrįsti ‚kalbėjimo būdo‘, kurį vadiname folkloriniu, indėlių savaiminėje dainų kūryboje“ (p. 56). Pagrindinė skyriaus mintis, kuri ir vėliau bus plėtojama – savaiminėje dainų kūryboje nesivaikoma originalumo, greičiau aiškumo, atpažįstamumo ir suprantamumo, o tai lemia, jog neprofesionalūs kūrėjai nesąmoningai pasirenka žinomų dainų melodijas savo tekstams ir mano, jog iš tiesų kuria muziką. Kitaip sakant, autorės nuomone, populiariųjų neprofesionalų sukurtų dainų ar giesmių melodika dažniausiai esanti plagiatas, o dainų „kūrėjas“ net nesuvokia esąs plagiatoriumi. Čia pat autorė nustebina gebėjimu „preparuoti“ kūrinį, tarsi „dekoduoti“ jo melodikos ir instrumentuotės ištakas (pavyzdžiu gali būti kad ir Joniškėlio himno „Šiaurės Lietuvų debesys glosto“ analizė 72 p.), tačiau kartu atidesniam skaitytojui neišvengiamai sukirba abejonė: ar tikrai melodijas *kūrė* tik senieji sėsliai gyvenantys dainų kūrėjai, o dabartiniai tik kompiliuoja, ar tikrai šiandieniniai kūrėjai nenori, kad būtų pripažintas jų kūrybos individualumas („kūryba tiesiog gyvenama, ja tiesiog išsisakoma, o kūrėjo-leidėjo nekamuoja jokie savirefleksijos ar unikalumo siekiai“, 73 p.)? Knygoje pateikti melodijų adaptavimo skirtingoms dainoms ir progoms pavyzdžiai lyg ir rodytų būtent tokią populiariosios muzikos sklaidos realybę, bet ar ne dėl to, kad tyrimui pasirinkta daugiausia proginė poezija, kuri, ne paslaptis, neretai rašoma paskubomis ir tam kartui. Tikėtina, kad, jei tyrimo objektu būtų pasirinktos intymesnio ar tiesiog asmeniškiesnio turinio dainos, jose pajustume ir daugiau melodinio individualumo, ir daugiau tikro poetinio įkarščio.

Melodinio plagijavimo byla knygoje plėtojama išties preciziškai ir su detektyvės atkaklumu. Nesuklysiu teigdama, kad vertingiausias yra knygos skyrius „Tradiciniai žymenys potradiciniame dainų pasaulyje“, kuriame detaliai aptariama lietuviškų himnų melodikos sklaida, studentiškų dainų repertuaro tarptautiniai keliai ir varijavimas bei šiuolaikinių laidotuvių giesmių melodikos ypatumai. Čia apstu faktinės medžiagos, surinktos iš pačių įvairiausių tiek vietinių, tiek tarptautinių šaltinių ir kontekstų, o tai negali nežavėti skaitytojo. Įdomiausia, kaip pademonstruoja mokslininkė, kad pasiskolintos melodijos skirtingose tautose pritaikomos paties įvairiausio, kai kada net priešingo ideologinio turinio tekstams, jų autoriams bei atlikėjams to nė nenuutuokiant. Kartu autorė nesitenkina tik pateikti melodijų sklaidos faktus. Ji klausia, kaip gi tradicija, vieta, bendruomenė šiandien adaptuoja ir transformuoja pasiskolinamas melodijas, kas dabar vyksta su šimtmečiais gyvuojančiais žanrais. Kad ir stipriai kintanti, dainų ir dainavimo tradicija autorei atrodo vis dar svarbi bendruomenės telkėja:

Taigi, nors šiandien gyvename jau ne vien rašytinės, bet ir medijų kultūros sąlygomis, moderni bendruomenė, jei ji iš tiesų gyvybinga, nuolatos atsinaujinanti, negali apsieiti ir be sakinės kultūros modelio, kurio viena iš svarbių dedamųjų yra daina – ritualų, papročių palydovė ir smagesnės kasdienybės kūrimo bei jos įprasminimo įrankis. (217 p.)

Akcentuodama šiuolaikinių bendruomeninių dainų sociokultūrinę svarbą, autorė labai atsargiai kalba apie šio fenomeno meninę vertę. Turbūt pirmą kartą lietuvių folkloristikos istorijoje autorė atsistoja prieš savo pateikėją visiškai neidealizuodama jo, jo kūrybos, net nesistengdama priskirti meno sričiai to, kas yra kuriama ir vartojama („Šiuolaikinė potradicinė (savaiminė nežymioji) daina, kaip reiškinys, vargu ar skirtina meno kategorijai“, p. 40). Tokia tyrėjo pozicija folkloristikoje gan nauja: viena vertus, tai, kas ligi šiol neretai buvo vadinama grafomanija, popkultūra ar kiču, prilyginama pilnaverčiams folkloristo, etnomuzikologo tyrimų objektams, kita vertus, autorė šią kūrybą ir nuvainikuoja. Šiuolaikinė nežymioji daina atskiriama nuo to, kas folkloristikos moksle tradiciškai įvardinama kaip neabejotinos tautosakinės tradicijos vertės: meniškumas, estetiškumas, aukšti idealai, ugdantis turinys, išliekamoji vertė, dvasinio peno šaltinis, tautos kūrybinių galių išraiška. Nesąmoningas ir ne itin kūrybingas tarptautinių šlagerių plagijavimas lyg ir negali turėti aukštųjų meninių verčių.

Tradicinio meno mylėtoją, kaip, beje, ir neprofesionalų šių dienų kūrėją, tokios įžvalgos tikriausiai nuliūdins. Bet gal nėra taip blogai? Gal šiuosyk mokslininkės pasirinkta pademonstruoti išties stebinančią plagijavimo mastą mėgėjiškoje kūryboje, o kiti rakursai tiesiog laikinai atidėti į šoną?

Stiprioji knygos pusė – šiuolaikinių dainų kaip objekto įvedimas į tarptautinių folkloristikos tyrimų ratą, sugebant matyti ir parodyti vietinės kultūros marginalinius reiškinius kaip aktualius ir dėsnigus tarptautiniu mastu. Knyga parašyta su smalsiu ir mąšliu įsitraukimu į šiuolaikinius folkloro ir populiariosios dainos gyvavimo procesus, ji prikišamai baksnoja ir į kai kurias mūsų folkloristikos baltąsias dėmes, į tai, ko mes – folkloristai – vis dar nesame aprašę, apmąstę kaip atskirų tyrimo objektų, sąvokų ar procesų. Štai knygoje pabrėžiama vietos reikšmė senosios dainos gyvenime ir akcentuojama, kad būtent senoji daina randasi ir gyvuoja vietoje, jos veikiama, inspiruojama, o vėlyvoji šių dienų daina esanti kitokia – ji kuriama veikiant išorinėms įtakoms. Mintis iš esmės teisinga, ypač jei vertinsime ją atliekančio žmogaus pasaulėžiūrą. Tačiau jei analizuosime senosios dainos gyvavimo ir sklaidos dėsningumus, teks pripažinti ir kita: jau senoji klasikinė daina nėra tik vienos siauros vietos kūrinys, ji neretai yra išplitusi regione, o kitokart ir keliuose etnografiniuose regionuose, tad jau nemenka dalis senųjų klasikinių dainų yra nukeliavusi per regionus kaip kokios populiarios dainos. Deja, apgailestaujant tenka pripažinti, kad mes nesame išsamiau tyrę šių dainų sklaidimo, rimčiau nesiaiškinta, kiek, kaip ir kodėl dainos yra perėjusios parapijų, valsčių, valstybių sienų ar kalbų ribas; dažniausiai kalbame tik apie atskirų motyvų sąsajas skirtingų tautų repertuaruose. Net neturime išsamesnių tyrimų, kaip dainos skolinamos vienoje giminėje ar viename kaime, tad kalbėti apie tai, kiek senoji daina yra vienos vietos daina, yra gana sudėtinga.

Knyga labai aiškiai atskiria XX a. dainų situaciją nuo senosios klasikinės, stipriau neįtraukdama į tyrimo lauką tų pereinamųjų tradicijos raidos etapų, kurių matymas vertinant dainų melodikos kaitą būtų svarbus. Nuošalyje liko daugybės XIX a. autorinių ir anoniminių dainų melodika, XX a. pradžios choriinės liaudies dainų aranžuotės, šokių muzika. Visa tai galima pateisinti – autorei rūpėjo proginių dainų ar giesmių melodika, jų tarptautiškumas bei hibridiškumas, tačiau būtų puiku, kad ateityje mokslininkės dėmesio sulauktų ir minėti klodai, juolab kad labai nedaug specialistų Lietuvoje galėtų taip profesionaliai atlikti populiariosios melodikos sklaidos tyrimus. O lietuviškasis dainų garsovaizdis, manyčiau, mišrus ir tarptautiškas yra jau labai seniai, tik folkloristikos

mokslas ilgą laiką jį gana atkakliai cenzūravo. Užtektų prisiminti kad ir pirmojo lietuviškojo dainų rinkinio sudarytojo Simono Stanevičiaus repliką rinkinio „Pratarime“ (1829): daugybė dainų anuomet tiesiog neužrašinėta, laikant jas netinkamomis fiksuoti¹⁰. Tad, tikėtina, jau XIX a. pirmojoje pusėje kaime ir lietuvių visuomenėje egzistuoja pagal kilmę labai mišrus repertuaras, o mes tiesiog nepajėgūs jo tirti dėl medžiagos trūkumo. Neabejotina, kad kuo arčiau XIX a. pabaiga, tuo stipriau tos atneštinės įtakos reiškesi, kol galiausiai XX a. ir visai nustelbė senąjį dainų klodą.

Viena didesnių spragų mūsų folkloristikoje, kurią netikėtai atskleidė ši studija – mes nežinome, kaip vertinti proginę poeziją, nesame aptarę jos santykio su folkloru ir nesame bandę atsakingai įvertinti, kiek literatūriniai proginiai tekstai praėjusiais amžiais bus veikę folklorą. Gal kaip tik todėl autorei prireikia savaiminės dainos termino įvardyti kūriniais, kurie šiaip jau atrodo mažiausiai savaiminiai, jei vertinsime juos tik kaip poetinę kūrybą. Literatui pirmoji asociacija, išgirdus žodžių junginį „savaiminė daina“, tikriausiai nurodo, jog tai lyrika, kuri susiposmuoja be jokio išankstinio tikslo, tai daina, kuri „pasidainuoja“, „susieiliuoja“ savaimė, kuomet išreiškiama tai, kas rūpi individualiai sąmonei, tuo tarpu knygoje pasirinkta tirti poetinė tradicija, kuri yra gana rimtai sankcionuota ir kurioje maža kūrybiškumo, bet daug poetinių klišių – himnai, jubiliejinės, sveikinimų dainos, proginės poezijos bruožų turinčios šiuolaikinės giesmės. Šių dainų kūrimo procesas neatrodo savaimingas, jei vertinsime patį kūrybinį impulsą (šiuo atveju tai gal net ne impulsas, o greičiau kūryba iš situacinio poreikio). Proginės dainos gali būti lengvai sukomponuotos ir be įkvėpimo, o tiesiog sudėtos, sukurtos pasidėjus prieš nosį jau turimus kelis pavyzdžius. Savaiminė daina literatui – maksimaliai nuoširdi, sava, „iš savęs“ parašyta. Proginėje dainoje aš nunyksta: čia turi būti įvardinta tai, kas reikalinga bendruomenei tam tikro susitikimo metu, tad kūrybinio savaimingumo maža, bet užtat esama kito savaimingumo, plaukiančio iš bendruomenės vidinio pajautimo ar lyg kokio nerašyto susitarimo, kad eiliuotas, o dar geriau – dainuojamas žodis turi palydėti kiekvieną svarbesnį bendruomenės įvykį. Tokia marginalinė proginė poezija sociokultūriniu požiūriu išties yra savaiminė, lygiai kaip ir tradiciška, nors teksto kūrimo požiūriu tokia vargu ar atrodo esanti. Dar daugiau, visa, ką autorė

10 Simonas Stanevičius, *Dainos Žemaičių*, parengė Jurgis Lebedys, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1954, p. 9.

priskiria folkloriškumui – variantiškumas, poetinės klišės, situacinis taikymas, progiškumas, kolektyvinio klausytojo cenzūra ir panašiai – lygiai gali būti vadinami tiek folkloro, tiek proginės poezijos bruožais, tad šiandieninis miestelio ar kaimo himnas yra ne tik folkloro, bet ir klasicistinės proginės poezijos tąsa. Jei iki šiol daugiau dėmesio folkloristai skyrė suvokti, kiek, kodėl ir kuri liaudies daina verta didžiosios scenos didmiestyje, tai Žičkienės tiriamas objektas galėtų išprovokuoti ir visai kitą klausimą: ko verta klasicistinė poezija, dainuojama XX a. bažnytkaimio aikštėje.

Dar viena tema, kurią iš naujo iškelia ir tarsi įsiūbuoja ši monografija – dainos meniškumo problema. Kaip šiandien turime apie ją kalbėti? Kiek originalių natų derinių turi būti melodijoje, kad ji jau būtų savarankiškas kūrinys? Ar kūrimas senu stiliumi visada tik muzikinė grafomanija? Ar sensta gera poezija, ar gera melodija? Knyga to neteigia, bet lyg provokuoja mintį, kad meniniu požiūriu, skirtingai nei kultūriniu ar socialiniu, vertinga tik stilistiškai naujoviška, profesionaliai sukurta melodija. Autorei priimtina ir Marcelijaus Martinaičio pozicija, kad tikra poezija – ne ta, kuri atkartoja kitų mintis ir tropus, o tik originali (žr. p. 60–61). Bet prisiminkime, kai vertiname klasikinę liaudies dainą ar klasicistines eiles, – tų originalumo reikalavimų taip stipriai neakcentuojame. Svarbesni lyg būna turinio ir formos išbaigtumas, atlikimo įtaigumas, simbolinė gelmė. Visi čia išvardinti klausimai išeina už folkloristikos ir etnomuzikologijos ribų, bet šis tyrimas juos maksimaliai aktualina, skatina vėl ir vėl iš naujo perkainoti mūsų sampratas, skonius ir vertes. Ar neatsitiks taip, kad, norom nenorom, apsukę ratą, grįšime prie tautosakos estetikos klausimo?

Baigiant norisi patikinti, kad monografija bus įdomi ne tik tautosakos ar etnomuzikologijos specialistams, studentams, bet ir populiariosios bei profesionaliosios muzikos kūrėjams. Ją ypač verta perskaityti šiuolaikiniam dainų kūrėjui, besiblaškančiam tarp siekio save išreikšti ir noro įtikti klausytojui. Ji gali būti aktuali tiems, kurie vis dar mielai suėję artimųjų rate prisimena savo krašto dainas, ir tiems, kurie su pasidarygėjimu žvelgia į ritmingai linguojančias užstales, privengdami giminės ar bendruomenės apeigų, kuriose reikia būti ne tik žiūrovu, bet ir dalyviu. Neabejokime: keliaudami dainų keliais, praplėsime ir savo vidinį žemėlapi.